

11. Твардовский А. О Бунине. Собр. соч. : Т. 1. М. : Художественная литература, 1965. С. 7–49.

12. Чуприкова Н. И. Психика и психические процессы (система понятий общей психологии). М. : Языки славянской культуры: Знак, 2015. 608 с.

13. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка. М. : Альта-Принт, 2005. 1216 с.

14. Этимологический словарь современного русского языка / Сост. А. К. Шапошников. В 2 т. Т. 1. М. : Флинта: Наука, 2010. 584 с.; Т. 2. М. : Флинта: Наука, 2010. 576 с.

УДК 81'221.2:811.133.1

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВНІЙ КУЛЬТУРІ

Семенова О. В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри французької та іспанської мов
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

o.semenova@forlan.org.ua

orcid.org/0000-0002-7703-2719

АНОТАЦІЯ

Семенова О. В. Невербальні засоби комунікації у французькій мовній культурі.

У даній статті зроблена спроба довести, що вміння сприймати і правильно інтерпретувати невербальні засоби спілкування іномовного співрозмовника включає здатність адекватно, точно і своєчасно реагувати (вербальними і невербальним способами) на різні комплекси процесу міжкультурної комунікації, а також на засоби передачі невербальної інформації.

Основу невербального спілкування складають різноманітні рухи, жести, погляди, мімічний вираз обличчя, інтонаційні особливості, просторова

організація комунікативної ситуації, а їх правильне декодування можливе лише комплексно. Мимовільність, спонтанність невербальних дій обумовлені роботою правої півкулі головного мозку, яка відповідає за сприйняття та вираження наших почуттів та емоційних станів. Невербальна поведінка спонтанна, випадкові рухи переважають над довільними, не усвідомлені над усвідомленими.

Доведена переважна генетична та імітаційна закріпленість невербального коду під час природньої комунікації. Невербальні засоби являють собою сукупність типових дій, зафіксованих національно-культурними традиціями певного мовного колективу, що використовуються ним у різних соціальних та комунікативних ситуаціях.

Key words: невербальна комунікація, кінесика, мовна спільнота, мовна культура, національно-культурна традиція.

SUMMARY

Semenova O. V. Non-Verbal Means of Communication in French Language Culture.

This article attempts to prove that the ability to perceive and correctly interpret non-verbal means of communication of the foreign interlocutor includes the ability to adequately, accurately, and timely respond (in verbal and non-verbal ways) to various complexes of the process of intercultural communication, as well as to the means of transmitting non-verbal information.

Non-verbal means of communication create a system that can complement, improve, or replace verbal communication. Each ethnic group has its own specific social and cultural models of non-verbal behavior. The communicative act takes place in real time between people who interact directly. Expressive movements add or contradict each other, which is explained by the dynamic development of a person's mental state, relationships between the participants of the communicative act. The basis of non-verbal communication consists of various movements, gestures, views, facial expressions, intonation features, spatial organization of the

communicative situation, and their correct decoding is possible only in a complex. Instinctiveness, spontaneity of non-verbal actions are due to the work of the right hemisphere of the brain, which is responsible for the perception and expression of our feelings and emotional states. Non-verbal behavior is spontaneous, random movements prevail over arbitrary, unconscious over conscious.

The predominant genetic and imitation fixity of the non-verbal code during natural communication has been proved. Non-verbal means are a set of typical actions recorded by national and cultural traditions in a certain language group, used by them in various social and communicative situations.

Key words: non-verb communication, kinetics, language community, linguistic culture, national and cultural tradition.

Постановка проблеми. Процес глобалізації та інформатизації сучасного суспільства збільшує інтерес до невербального спілкування людей. Невербальна комунікація вважається найдавнішою формою людського спілкування. Історично так склалося, що невербальні засоби спілкування розвивалися раніше, ніж вербальні. Основна перевага невербальних ресурсів полягає в тому, що вони легко сприймаються індивідами одного соціуму, мають вплив на адресата, передають тонкі нюанси стосунків, емоцій, оцінок, за їх допомогою можна передавати інформацію, яку іноді важко або незручно передати словами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти невербального спілкування неодноразово виступали об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, психологів, антропологів, етнографів, істориків, лінгвістів: Р. Розенталь (вплив невербальних засобів на процеси комунікації), О. Селіванова (біологічна парамова), А. Піз (мова рухів тіла), А. Белова (невербальні засоби як вербальні компоненти мовної картини світу), Д. Льюїс (класифікація компонентів невербального спілкування), Л. Харченко (невербальні засоби ділового спілкування), А. Тернова, К. Вавілова (невербальні засоби телевізійного спілкування), Є. Кречмер (тіло як показник

інтелекту, темпераменту, цінностей), О. Курило, А. Розман (невербальні засоби як показник ефективної комунікації), С. Голощук (невербальні засоби в спонукальному дискурсі), Г. Шелдон (варіації фізичних характеристик людини), С. Довбенко (суб'єкт-суб'єктна взаємодія за допомогою невербальних засобів), С. Козловський (фразеологічний аспект невербальних засобів), І. Кузнецова (невербальний аспект лікарського дискурсу), В. Тимкова (проксемика невербального ділового спілкування), Ю. Руш (візуальне сприйняття при контакті людей), О. Вержиховська (невербальні засоби спілкування при роботі з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку) та інші.

Метою даної розвідки є дослідження невербальних засобів, які представники французької спільноти використовують у своїй мовній культурі та їх семантичне навантаження в процесі невербальної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невербальна комунікація – особливий різновид спілкування між людьми за допомогою невербальних знаків, які інтерпретуються залежно від ситуації. О. Селіванова вважає, що невербальна комунікація у первинному вигляді може бути зображена комунікацією тварин, оскільки є біологічно цілеспрямованою спільною поведінкою, спрямованою на адаптацію до середовища, телепатичним зв'язком, парамовою жестів, міміки, кінесики [6, с. 34]. Невербальні повідомлення можуть передаватися та сприйматися за допомогою різних сенсорних каналів – візуального (мова жестів, міміка, пози), кінестетичного (відчуття на дотик), нюхового (сприйняття запахів), аудіального (звукового). Всі зазначені невербальні «сигнали» передають різні стани та інтенції (спонукання, емоції) людини, які потребують декодування для більш ефективного спілкування. Вербальна та невербальна інформація можуть знаходитися в різних співвідношеннях: від повного дублювання до повного неспівпадіння, тобто взаємозаперечення.

А. Д. Белова підкреслює, що інформація, яку передають невербальні засоби, можна вважати імпліцитною, а отримує її адресат швидше на

інтуїтивному та емоційному рівнях і «звернення до невербальних компонентів вигідне не лише тим, що дозволяє уникнути проблем із перекладом, а й тим, що заповнює вербальний та семантичний вакуум між мовними картинами світу» [1, с. 199].

Комунікація є синкретичним процесом, до складу якого входять вербальні та невербальні коди трансмісії інформації (міміка, жести, пози тощо) [3, с. 4].

В даному дослідженні зосередимося на рухах рук, які називають «кодом тіла», експресивній поведінці індивідуума у вигляді жестів, поз тощо. Треба пам'ятати, що певні невербальні сигнали сприймаються як певні сигнали суто в одному конкретному мікросоціумі та представниками однієї лінгвокультури.

Невербальна комунікація базується на двох джерелах – біологічному (вродженому) та соціальному (набутому в ході соціалізації). Встановлено, що міміка під час вираження емоцій у людини, деякі жести, рухи тіла є вродженими і слугують сигналами для отримання відповідної реакції. Але емоційні сигнали, успадковані людиною від своїх прашурів, досить сильно змінилися як за формою, так і за своїми функціями. Подвійний характер невербальної комунікації пояснює наявність як універсальних, зрозумілих знаків, так і специфічних сигналів, що використовуються в межах однієї лінгвокультури. Використання під час комунікації невербальних засобів відбувається як правило спонтанно, що обумовлено центральною нервовою системою яка відповідає за комунікацію. Зрозуміло, що невербальні елементи піддаються контролю, але навіть при самоконтролі може статися «витік» інформації [2, с. 135].

Включення оптико-кінетичної системи до комунікативної ситуації надає спілкуванню певні нюанси, які виявляються неоднозначними при використанні одних й самих жестів в різних національних культурах. Невербальні засоби мають особливий відбиток у конкретній культурі, ось чому не існує загальних норм і правил для всіх людей.

Дослідження доводять, що низка жестів, невербальних сигналів є вродженими, наприклад здатність дитини до смоктання; схрещувати руки на грудях; посмішка; кивати на знак згоди; хитати головою із сторони в сторону на знак згоди або незгоди; підводити плечі на знак нерозуміння чи незнання чогось [4, с. 216].

Вивчаючи іноземні мови ми маємо не тільки засвоїти лексичні, граматичні, синтаксичні особливості мови, але й навчитися адекватно реагувати на різні мовленнєві ситуації, на репліки носіїв мови, доречно застосовувати міміку та жести, формули мовленнєвого етикету, знати культурно-історичні особливості мови та володіти міжкультурної компетенцією.

Кожен народ має специфічні соціальні чи культурні моделі та сценарії невербальної поведінки. Людина, яка є представником певної культури, добре знає її правила, які затверджуються відповідними сценаріями, і зазвичай діє відповідно до них. Невербальні компоненти людського спілкування у різних культурах скоріше подібні, ніж відмінні. Існує три типи відхилень від правильного розуміння кінетичного повідомлення при переході від однієї культури до іншої: неправильна інтерпретація, неповна інтерпретація, надлишкова інтерпретація [5, с. 4].

В міжкультурній комунікації людина, яка поводить ся згідно правил своєї рідної культури, але яка не враховує існування невербальних культурних відмінностей, може серйозно помилитися. Зустрівшись з невідомим жестом, людина може неправильно оцінити поведінку того, хто жестикулює. І навпаки, відсутність необхідного в даному контексті певного жесту може бути неправильно інтерпретовано [7, с. 133]. Жест уточнює думку, пожвавлює її, в поєднанні зі словами підсилює її емоційне значення, сприяє кращому сприйняттю мови. Жести можуть бути загальноприйнятими і мати чітку інтерпретацію представниками однієї нації, а в іншій нації вони можуть нічого не означати або мати абсолютно протилежне значення. Поєднання слів і жестів є важливим фактором комунікації. Тому ключем до правильної інтерпретації

жестів є не тільки система жестів, а й узгодженість невербальних і вербальних сигналів.

Невербальні явища, що використовуються в спілкуванні, біологічно та культурно обумовлені, нерозривно пов'язані із загальною схемою поведінки людини. У цьому сенсі невербальні засоби – це сукупність типових дій (рухів різних частин тіла), закріплених національно-культурними традиціями певного мовного колективу, які використовуються у різних соціальних та комунікативних ситуаціях.

У Франції, як в будь-якій іншій країні світу, є свої особливі, відмінні риси, що відбиваються в історії, нормах поведінки, жестах і звичаях. Франція – країна контрастів, де легко поєднується старе й нове. У цій дивовижній західноєвропейській країні невербальне спілкування відіграє особливу роль. Руки французів постійно рухаються під час розмови, як додатковий засіб висловити думки, надаючи їм форму, контур, обсяг. Для більш виразного вираження своїх почуттів та переживань, французи використовують також очі, губи і плечі. Вони цілують кінчики пальців, якщо задоволені; підіймають руки до чола, якщо ситі; підіймають плечі, якщо засмучені; ляскають по щоках тильною стороною долоні, якщо нудно; складають губи «трубочкою» і роблять довгий видих, коли роздратовані.

Досліджуючи комунікативні ситуації за участі французів, було виявлено домінуючі риси їх комунікативної поведінки: привітність, усміхненість, життєрадісність, невимушеність, самоконтроль спілкування, дискусійність, швидкість, брак уточнень, відсутність прохань до незнайомих людей, жартівливість, м'який характер прохання і відмови, етикетність, неприпустимість фізичного дотику.

На основі порівняльного аналізу французьких жестів і жестів, які притаманні іншим народам можна виділити чотири групи жестів: а) жести, що співпадають семантично і функціонально з відповідними жестами інших країн; б) жести, які повністю або частково співпадають семантично з іншим етносом, але відрізняються функціонально; в) жести, які відрізняються семантично, але

функціонально схожі; г) жести, які відсутні в комунікативній поведінці багатьох інших народів.

Жести під час комунікації залежать від соціального контексту: наприклад, друзі, родина, члени будь-якої групи, що звертаються один до одного на «Ти», при зустрічі цілуються. Тоді як колеги, зберігаючи ієрархічну дистанцію, звертаючись на «Ви» лише тиснуть один одному руку.

Під час комунікативного контакту французи перебивають один одного, що свідчить про їх зацікавленість і про бажання висловитися з приводу теми розмови. У французів є жести практично для всіх ситуацій – несхвалення, недовіри, згоди, схвалення, привітання, переваги, вибачень, жалю, легкого здивування, надзвичайного подиву, розгублення, туги тощо.

Таблиця 1 ілюструє національні особливості жестів та їх функціональне навантаження у невербальному спілкуванні французів, які більш за все використовують руки.

Таблиця 1

<i>Опис жесту</i>	<i>Функціональне навантаження жесту</i>	<i>Французький еквівалент</i>	<i>Український еквівалент</i>
Вказівний палець біля ока, іноді відтягуючи трохи його нижній зовнішній кут	Впевненість, що говорять не правду	Je ne te crois pas. Mon oeil!	Я тобі не вірю! Твої слова порожній звук!
Долоня обернена вгору	Згода	Exactement!	Точно! Саме те!
Великий та вказівний пальці різко з'єднуються	Вимагати тиші	Tais-toi! Ferme-la! Boucle-la! Ta gueule! La ferme!	Помовчи!
Б'ють долонею правої руки по тильній стороні лівої руки	Намір піти, покинути місце перебування	Je pars/m'en vais/me tire/me casse/m'arrache/me barre	Я йду! Йдемо звідси!
Піднести кулак до носа і прокрутити перед	Людина на підпитку або	Il est ivre (bourré, pété, torché)	Він п'яний!

собою	хильнула зайвого		
Піднятий вгору великий палець	Заклик, схвалення, привітання, захоплення	Attention! Silence! C'est bien! C'est super! Excellent! Bravo!	Увага! Тиша! Це добре! Це супер! Відмінно!
Вказівний палець щільно притискається до рота	Треба зберігати тишу або таємницю	Chut! Ne fais pas de bruit! Motus et bouche cousue!	Тихо! Замовкни! Не шуми! Тихо, це секрет!
Вказівний палець до скроні	Дурість співрозмовника	Tu es fou /fada/ mabul/ marteau! Complètement siphonné!	Ти божевільний! Зовсім здурів!
Двома руками з напівзігнутими пальцями у шиї	Зворушливість, засмученість, страх	J'ai une boule dans la gorge!	Я не можу говорити, мене переповнюють емоції ніби «ком» у горлі.
Провести правою рукою справа наліво по животу	Втрата часу	Il ne vaut pas la peine d'attention, laissez ce sujet!	Це не варто уваги, залиште цю тему!
Торкнутися вказівним пальцем до носа	Передчуття, інтуїція	J'ai du nez. J'ai du flair.	У мене нюх!
Піднести розкриту долоню до вуха	Повтор дії	Répétez!	Повторіть!
Схрестити вказівний і середній пальці	Надія	Pourvu que ça marche!	Аби спрацювало!
Долоня повернута до співрозмовника, пальці не з'єднані між собою	Ввічлива відмова	Non, merci!	Ні, дякую!
Плечі піднімаються так, ніби ховають обличчя, а руки повертаються назовні,	Безсилля	Je n'y peux rien! Ce n'est pas ma faute!	Я нічого не можу зробити! Це не моя вина!

демонструючи, що порожні			
Всі пальці з'єднані у вигляді піраміди перед собою	Страх	J'ai les chocottes! J'ai peur! On a eu la trouille! J'ai la pétoche! J'ai la frousse!	Страшно! Я боюся! Страшенно боюся! Я наляканий!
Провести рукою над головою	Набридло	J'en ai marre ! J'en ai par dessus la tête ! J'en ai ras le bol ! J'en ai ras la casquette ! J'en ai jusque là ! J'en ai par dessus la tete!	Я ситий по горло! З мене досить! Осточортіло!
Тильна сторона долоні швидко проходить по щоці	Одноманітність	C'est rasoir ! C'est ennuyeux ! C'est chiant! Ça soule ! Comme c'est ennuyeux! Quel raseur! Oh là barbe! La barbe! C'est barbant! Il me rase celui-là !	Набридло! Це мене дістало!
З'єднання великого і вказівного пальців руки в кільце	Позитивна конотація: вдячність Негативна конотація	C'est parfait! C'est OK! Excellent! Extra! Zéro!	Прекрасно! Добре! Відмінно! Нуль! Абсолютна пустушка!
Рухи рукою через плече	Байдужість	Je m'en fous!	Мені байдуже! Мені наплювати!
Грюкнути рукою людину по спині при розтаванні	Невдоволення	Sors et ne te présente plus jamais!	Забирайся і більше не з'являйся ніколи!

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, можна стверджувати, що система невербальних засобів будь-якої мови носить національний характер і в кожній культурі набуває особливого значення. За допомогою міміки та жестів можна здогадатися про емоційний та психологічний стан співрозмовника, тому виявляється важливим вивчати не тільки вербальний код мови, але й невербальний. Перспективним вбачається розкрити зміст і форми невербальної комунікації в суб'єкт-суб'єктній взаємодії вчителя та учня, викладача та здобувача вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. К.: Астрей, 1997. 300 с.
2. Биркенбил В. Язык интонации, мимики, жестов. СПб.: Питер Пресс, 1997. 224 с.
3. Гридина Т. А., Коновалова Н. И., Воробьева Н. А. Невербальная коммуникация: практикум. Екатеринбург: ФГБОУ ВПО «УрГПУ», 2015. 106 с.
4. Етика ділового спілкування: навч. посіб. / ред. Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
5. Куропятник А. И. Иммиграция и национальное общество: Франция. *Социология и социальная антропология*. 2005. № 4. С. 1–38.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К. : Фитосоциоцентр, 2002. 335 с.
7. Филипова Ю. В. Актуализация личностных характеристик коммуникантов в контексте диалога культур. *Вестник МГУ. Серия 19 Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2008. № 1. С. 131-137.